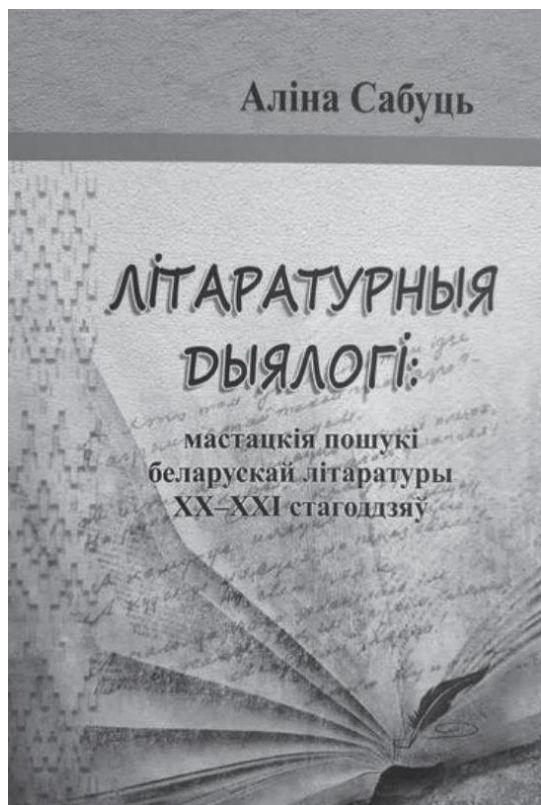

...ЛЕС І ПАДЛЕСАК

Сабуць, А. Літаратурныя дыялогі: мастацкія пошукі беларускай літаратуры XX—XXI стагоддзяў. — Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2022. — 335 с.

«Любіць сваё — зусім не значыць / Чужое ганіць, адмаўляць. / Вось за чужым свайго не бачыць, / Не вывучаць, не шанаваць — / Злачынствам будзе без сумлення, / Бо ёсць такі закон жыцця: / Шануй чужое аж да пакланення, / Сваё любі да самазабыцця». (Пятро Бітэль). Слова малавядомага па сённяшнім часе выдатнага паэта, не меней цікавага перакладчыка, краянаўца Пятро Бітэля, у лёс якога ўпісалася ўсё беларускае XX стагоддзе, з рознымі выпрабаваннямі нацыянальнага, сацыяльнага, грамадскага, палітычнага, ваеннага характару, аўтар кнігі «Літаратурныя дыялогі: мастацкія пошукі беларускай літаратуры XX—XXI стагоддзяў» літаратуразнаўца Аліна Сабуць выбрала ў якасці эпиграфа да сваёй шматплановай працы. «Дыялог літаратур — адзін са складнікаў культурна-

эстэтычнага развіцця грамадства. Беларуская літаратура пачатку XX стагоддзя — сапраўды рэнесансная ўнікальная з’ява, адметная сваёй культурна-духоўнай чыннасцю, «сілавым» полем нацыянальнай класікі, «паўтарыцельным курсам» сусветнага эстэтычнага вопыту. Класічны нашаніўскі перыяд — адзін з самых значных і цікавых перыядаў у гісторыі беларускай літаратуры, умоўна акрэслены ў два дзесяцігоддзі часавага абсягу», — распачынае свой дыялог з чытачом даследчыца. І далей: «...Падчас дыялогу класікаў і сучаснікаў у нацыянальным прыгожым пісьменстве, натуральна, выяўляюцца і літаратурныя мадэлі нацыянальнага самапазнання, якія расшыфроўваюць такія ментальныя ўтварэнні, ці ключавыя канцэпты, як Радзіма / Беларусь, народ, мова, душа, дом / хата, чалавек, шлях / дарога, прастора, час і інш. Універсальным (сэнсава ёмістым) выглядаюць канцэпты чалавек, душа, якія дапаўняюць кожны з названых канцэптаў, выразна падкрэсліваюць партрэт беларуса праз прыроду яго мыслення і сведчаць пра перавагу духоўна-маральнага імператыва ў нацыянальнай літаратуры. Дадзеныя канцэпты (або архетыпы) ствараюць камунікатыўнае дыялогавае адзінства і ўтвараюць мадэль «нашага палетку / шляху» як мадэль беларускай ментальнасці. Расшыфроўцы вышэйзгаданых літаратурных архетыпаў служаць аўтарскія мадэлі...»

Аліна Сабуць зазірнула ў самы пачатак, звярнулася да вытокаў фарміравання мастацкіх сімвалаў літаратуры, якая годна прайшла праз стагоддзе і зараз працягвае заставацца люстэркам тых працэсаў, што адбываюцца ў беларускім грамадстве. Такія постаці, такія творцы, як Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі, і здзейсненае

імі становяцца грунтам, той выпай, з якой аўтар манаграфіі аглядае беларускую літаратуру, выбудоўвае масты ад даўно вядомых класічных твораў да сённяшніх стваральнікаў літаратурнага працэсу. Літаратуразнаўца аглядае, безумоўна, самыя выразныя, на яе погляд, самыя ўстойлівыя і яркія з’явы, якія вытрымалі выпрабаванне часам. Робіць гэта хаця і лаканічна, зыходзячы з задач задуманай працы, маючы на ўвазе ўласныя мэты, і разам з тым даволі выразна, ясна і прыкметна-прамянёва выбудоўваючы залежнасці і ўплывы. І пры гэтым выступае зусім не патрыярхальным, а сучасным абаронцам класічнай літаратуры. Як, напрыклад, на старонках, прысвечаных постмадэрнісцкім спробам асобных аўтараў сцвердзіць сябе за кошт мастацкіх правакацый, даволі часта пазбаўленых і густу, і спробы як след прачытаць напісанае папярэднікамі. Даследчыца не адмаўляе моладзі 1990-х у праве праводзіць свой агляд назапашанага, традыцыйна прызнанага, але разам з тым А. Сабуць пераканана, што «сілавое поле сучаснай літаратуры мае сваю нацыянальную класічную падсветку: гэта Купалава ёмістасць і Багдановічава летуценнасць, коласаўская мудрая разважлівасць і гарэцкаўская бескампраміснасць. Сінтэз «паэзіі думкі» з «паэзіяй сэрца» (гэты тэрмін В. Бялінскага), «траекторыя руху душы» выяўляюцца ў самадастатковай паэтычнай філасофіі, высокім інтэлектуалізме і глыбокім эстэтычным светаадлюстраванні многіх прадстаўнікоў сучаснай беларускай літаратуры».

Асобную ўвагу ў «Літаратурных дыялогах...» прыцягвае раздзел «Беларуская літаратура ў сусветным кантэксце». А. Сабуць нагадвае выказанае вядомай даследчыцай параўнальнага літаратуразнаўства Г. Адамовіч: «...сусветная літаратура выступае не толькі як сума ўсіх літаратур народаў свету, але і як іх сістэма кантэксту». І яшчэ (таксама ад Г. Адамовіч): «...літаратурны факт выступае аб’ектам параўнальнага вывучэння літаратур, комплексага іх даследавання». А. Сабуць асобную ўвагу звяртае на вартасці мастацкага перакладу як найбольш рэпрэзентатыўнага віду кантактаў. Сапраўды, пераклад «набывае не толькі мастацка-эстэтычную, але і камунікатыўную ролю». Даследчыца нагадвае пра тое, што мы, беларусы, шмат што маем у гэтай скарбонцы... Ёсць у нас і Язэп Семяжон, які перакладаў з 34-х моў народаў свету. Ёсць пераклады паэзіі Байрана, Гётэ, Дантэ. Неверагодна шмат зрабіў як перакладчык сусветнай паэзіі народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін, які перастварыў Святое Пісьмо. Р. Барадулін выдаў некалькі асобных кніг перакладаў: «Кахаць — гэта значыць...», «Беларусь мяне збеларушвае», пераўвасобіў на родную мову паэзію Б. Пастарнака, А. Вазнясенскага, Махтумкулі, Нікаласа Гільена, Габрыелы Містраль, Гарсія Лоркі, Пабла Неруды, Амара Хаяма, Уільяма Шэкспіра... А колькі зроблена тым самым Пятром Бітэлем, з цытавання якога пачалася кніга?! І «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча, якога ён перакладаў у няпростых умовах працы вязня Карагандзінскага лагера, і паэзія А. С. Пушкіна, М. Ю. Лермантава, Т. Шаўчэнкі, творы Ю. Славацкага, Б. Пруса, Г. Сянкевіча, Б. Брэхта... У трынаццацітомным Зборы твораў народнага паэта Беларусі Максіма Танка асобным томам прадстаўлены яго пераклады з розных нацыянальных літаратур: польскай, туркменскай, казахскай, рускай, кітайскай, літоўскай, украінскай... Неверагодна шмат на ніве мастацкага перакладу зрабілі Алег Лойка, Васіль Сёмуха, Іван Чарота, Уладзімір Караткевіч... Канечне ж, цікавейшымі для чытача з’яўляюцца тыя «прэзентацыі» чужога, калі перакладчык судакранаецца з чужой творчасцю ўсім сваім адкрытым сэрцам. Як у выпадку перастварэння Барадуліным паэзіі свайго рускага паплечніка Андрэя Вазнясенскага... Даследчыца нагадвае як аргумент словы самога Рыгора Барадуліна з артыкула «Паломнік у край раптоўнага слова», прысвечанага Андрэю Вазнясенскаму: «Умельства, уменне падмеціць адметнае у самым звычайным і застацца самім сабой, дзёрзкасць прымусяць чытача глядзець на рэчы і акаляючы свет так, як гэта хочацца

вершатворцу, выказаць усё самае падспудна-інтымнае ў падкрэслена аголенай форме, разам з тым не абражаючы і не прыніжаючы высокай годнасці пачуцця, выгодна вылучае карэнна-рускага і ўсесаюзнага, агульначалавечага паэта Андрэя Вазнясенскага». Старонкі Аліны Сабуць, прысвечаныя тэме ўзаемадзеяння беларускай літаратуры з літаратурамі народаў свету, падштурхоўваюць да многіх разваг пра тое, што страчана з пункту гледжання ўвагі да мастацкага перакладу. «Згубіліся» ў сучаснай прасторы альманахі, якія ў ранейшыя дзесяцігоддзі спрыялі «літаратурнай дыпламатыі»: «Братэрства», «Ветразь», фактычна згубіліся і «Далягляды»... У 2019 годзе здзейснена спроба іх узнавіць. Выйшлі «Далягляды» ў 2019, 2020, 2021 гадах. У 2022 — пропуск. Вядома, што зараз, у 2023-м, дзякуючы падтрымцы Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, альманах «Далягляды-2023» пабачыць свет... А патрэбен увогуле і асобны часопіс, прысвечаны мастацкаму перакладу!.. Сёння ў краіне вырасла сапраўдная школа перакладчыкаў, якія здольны перакладаць з арыгіналу, без мовы-пасрэдніка, як некалі гэта было раней у большасці выпадкаў. Публікацыя перакладаў толькі на старонках перыядычных літаратурна-мастацкіх выданняў праблемы не вырашыць.

Адзін з раздзелаў кнігі Аліны Сабуць — пра пісьменнікаў, якія працуюць у яе родным Гарадзенскім краі, у Гродна («Літаратурная Гродзеншчына сёння»). Даследчыца піша пра літаратуразнаўца Ігара Жука, пісьменнікаў Дануту Бічэль-Загнетава, Людмілу Кебіч, Людмілу Шаўчэнку, Анатоля Апанасевіча, Віктара Кудлачова, Ірыну Фамянкуву. Хтосьці з іх добра вядомы айчыннаму чытачу, хтосьці меней. Важна, што аўтар манаграфіі звярнулася да іх творчасці, паспрабавала ўнікліва разгледзець іх уласны «мастацкі код». А. Сабуць зазначае, што «Гродзенскі край, сучасная літаратурная Гродзеншчына — самабытныя і непаўторныя на таленты, з'явы і адкрыцці. Гродзеншчына паўстае ў творах арыгінальных пісьменнікаў як сапраўдны пачатак-выток радзімазнаўства, беларусазнаўства. Бо з нястомнай абаяльнасцю і дасціпнасцю, паэтычна-грацыёзна знаёмяць аўтары чытачоў са святынямі тутэйшай зямлі (Нёман і Каложа, Стары Замак Вітаўта і «саламяная казка» Дом-музей М. Багдановіча і інш.), праз свае «развагі і думкі» (М. Гарэцкі) адкрываюць уласна аўтарскае светаадчуванне гараднічан і гараднічанак, далучаюць да нацыянальнай гісторыі, маляўнічых краявідаў каралеўскага горада Гродна і беларускага краю». І далей: «Безумоўна, прадстаўленыя творчыя партрэты вышэйзгаданых пісьменнікаў — далёка не поўная люстроўка гродзенскага шматфарбнага і рознагалосага паўнакроўнага літаратурнага жыцця, а толькі тонкае дакрананне да неспатольнай шляхетнасці мастацкіх почыркаў яе асобных прадстаўнікоў». Ёсць спадзяванне, што якраз з гэтага раздзела вырасце з часам паўнакроўная асобная кніга Аліны Сабуць пра калег-літаратараў, з якімі яна працуе побач... Шмат зроблена на ніве прыгожага пісьменства краязнаўцаў-пісьменніцаў Святланай Кошур з Карэліч. Увагі заслугоўваюць і проза, і публіцыстыка Ніны Рыбік з Астраўца. Прыкметны паэтычны след Марыі Шаўчонак. Натхнёна працуе ў паэзіі Таццяна Яцук. Чытач добра ведае кнігі для дзяцей Аляксея Якімовіча, Ганны Скаржынскай-Савіцкай...

Адно шкадаванне пасля прачытання вартаснай увагі шырокага чытача кнігі: тыраж манаграфіі — усяго толькі 50 экзэмпляраў... Мо будзе перавыданне? «Літаратурныя дыялогі...» павінны заўважыць ва ўсіх універсітэтах краіны, на ўсіх філалагічных універсітэцкіх факультэтах.